

IV.

Felix Vodička, věda a instituce

Vodičkův plán vědecké práce ÚČL z jara 1968

Jaroslava Janáčková

Z „pražského jara“ Felixe Vodičky připomenu čin, který měl napříští celou činnost Ústavu pro českou literaturu ČSAV orientovat v metodologických rámcích pražské školy k tomu, aby se ústav stal inspirativním ohniskem pro českou literární vědu pěstovanou také mimo něj. V čele instituce stál Felix Vodička jako ředitel nedlouho a v čase, který soustředění na velké týmové práce nepřál. Navíc jej postihl 30. května 1970 infarkt a o rok později výpověď (v jeho osobní kartě uložené v archivu ČSAV je násilný akt opsán informací „od poloviny r. 1971 v důchodu“).

Plán navržený Vodičkou v květnu 1968, kdy se stal ředitelem ústavu, plán později v diskusích modifikovaný a připravovaný k realizaci (mimo jiné v podobě slovníku teorie literatury koncipované v intencích pražské školy), skončil v „propadlišti dějin“. Možná jako záměr historického dosahu – v tom smyslu, že metodologické principy sdílené dotud jedinci (a Mukařovským v jednu chvíli dokonce popřené), se měly stát východiskem týmového výzkumu v prostředí, jež k němu na základě odborného růstu nejtalentovanějších individualit a jejich předchozí spolupráce po svém dozrávalo. Co to mohlo znamenat, je dnes těžko dohlédnout. Jen některé položky onoho velkého záměru přetrvaly, a sice ty, které už předtím měly své jmenovité nositele a řešitele. Ti pak na svých tématech pracovali, i když třeba museli akademické pracoviště opustit (Miroslav Červenka, Milan Jankovič a další), a přičinili se a přičinují o plodný dialog nemalého dosahu doma i v prostředích odlišných (Mojmír Grygar, Lubomír Doležel). Jiní participovali na plánech pozměněných (a zachraňovali, co se dalo) – odtud například vzešel *Slovník literární teorie* a myslím i velmi originálně koncipovaný *Lexikon české literatury*. Jenomže ofenzivní vzmach pražské strukturální školy, s jakým Vodičkův plán počítal, na institucionální půdě nenastal, a tak se na širší bázi nerozvinula například problematika konkretizace a čtenáře zahrnutá do hesel plánu. První osobní kontakty s představiteli kostnické školy, k nimž v ústí let šedesátých došlo, ustrnulý také v důsledku Vodičkova předčasné-

Vodičkův plán vědecké práce ÚČL z jara 1968

ho odchodu. Tak se nestala skutkem možná kooperace pražské školy s kostnickou, podložená Vodičkovou ranější iniciativou na poli recepční literární historie.

Nemíním tu však bilancovat ztráty, ani relativní zisky, neptám se, „co zbylo z anděla“. Onen velkorysý ucelený plán vědecké práce z jara 1968 mi cosi podstatného vypovídá o výjimečné vědecké osobnosti v českém půlstoletí od Mnichova, navíc o osobnosti disponované učitelsky. Tím nerozumím jenom Vodičkovu výchozí a vlastně celoživotní profesi, ale jeho ochotu rozdávat se svěřeným studentům i dalším úlohám v nejrozličnějších pověřeních – děkanováním Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy počínaje a ředitelováním Ústavu pro českou literaturu nekonče. Neustálé kolize těchto služeb a funkcí za prudkých zlomů politické situace mohly sotva přispívat k tomu, aby se literární historik s tak ojedinělými předpoklady k teoreticko-metodologické reflexi svého oboru a látky vracel k vlastním nápadům, objevům, rukopisům jednou dokončeným a pak poodloženým – navždycky. Třeba šlo o historicky jedinečný typ vědce slučující výjimečnou profesní invenci s nezištnou čínorodostí. A třeba na toto rozpětí svého talentu mohl stačit jenom za jistých okolností společné naděje. Jako osobnost vůbec bude Felix Vodička každému životopisci jen stěží přístupný, pokud zůstane jenom u knih a projevů otištěných, a nezíská vhléd do jeho angažmá učitele, tvůrce *Světa literatury*, člena různých komisí pro vyučování českému jazyku a literatuře při akademii věd atp., do jeho početných návrhů a námětů či do zápisů z jednání různých orgánů.

Jedna vrstva písemných stop Vodičkových aktivit je uchována v rukopisné pozůstalosti uložené v Literárním archivu PNP. Ale ta dosud neprošla odborným uspořádáním. To pak znamená, že třeba písemnosti týkající se onoho vědeckého plánu, o němž jsem se zmínila, jsou rozptýlené v mnoha kartonech a není radno shledávat jednotlivé části, protože by se tak mohly porušit souvislosti potenciálních celků jiných. Víceméně náhodně shledaná výšeč týkající se teorie literatury, relativně kompletní tým, že se skládá z tří vrstev – Vodičkova rukopisu, strojopisného přepisu a posléze realizačního návrhu s uvedením jmen řešitelů – již při letmém ohledání nabízí vhléd do zpřesňování hesláře, k němuž mohly přispívat diskuse s pracovníky ústavu nad prvotním rozvržením programu.

V hesláři kapitoly nazvané *Problematika vnímání a hodnocení literárního díla* jsou ve Vodičkově rukopisu hesla: „Proces vnímání literárních děl, Vnímatelův kontext, Konkretizace literárních děl, Aktuální hodnota literárních děl, Všeobecná hodnota, Kritika – její funkce, metody a její účast na konkretizaci děl a na vytváření hierarchie hodnot“. Stejně nazvaná kapitola ve fázi

realizační (strojopis s rukopisně vepsanými jmény potenciálních řešitelů) je rozvržena dynamičtěji a obsahuje zcela nové téma interpretace: „Život díla v jeho konkretizacích, Interpretace jako rekonstrukce předpokládaných původních hodnot a jako akt integrace potenciálních hodnot díla v kontextu vnímatele, Problematika aktuální a všeobecné hodnoty, Podíl kritiky na konkretizaci literárních děl a na vytváření hierarchie uměleckých hodnot“. Jako řešitelé jsou navrženi Zdeněk Pešat a Božena Wirthová.

V kapitole nadepsané *Vývoj v literatuře a literární proces* je změna snad jediná, zato myslím podstatná. Heslo z rukopisu „Sociální determinace literatury“ je v realizační fázi významně doplněno takto: „Sociální determinace a aktivita literatury“.

V tuto chvíli není možné plány naší disciplíny koncipované díky Vodičkově iniciativě z roku 1968 analyzovat, natož hodnotit. Na drobné výseči z jejich archivovaných zápisů jen dokládám, že problematika, jejíž nastolení a řešení se v literární vědě přičítá za zásluhu kostnické školy, mohla nabýt i dalších dimenzí včasnou účastí školy pražské. Onen plán z jara roku 1968 zde připomínám zatím jen proto, abych zdůvodnila výzvu spojit síly k uspořádání Vodičkovy pozůstalosti v LA PNP, dokud žijí pamětníci a svědkové, kteří jsou s to identifikovat rukopisy, zpřesnit dataci, kde chybí, srovnat do celků, co je rozptýleno. Jsou mezi námi mladí pracovníci znalí dalších archivních fondů v LA PNP i v ČSAV, připravení pomoci při rekonstrukcích, na něž jedna pozůstalost nestačí. Rodina Felixe Vodičky v tom jistě bude nápomocna. Je také myslím nejvyšší čas oslovit Vodičkovy žáky a vědecké přátele z různých sfér a dob, aby aspoň svými vzpomínkami nahradili, co z „konkretizace“ badatelova odkazu uniklo například absencí nekrologů.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Name Felix Vodičkas ist nicht nur mit einer synthetischen literaturgeschichtlichen und theoretischen Forschung verbunden, sondern auch mit der Bemühung, den Literaturunterricht zu reformieren sowie mit einem Versuch, die literaturwissenschaftliche Forschung zu institutionalisieren, und zwar nicht von außen, sondern vom Innern des Gegenstandes und der Methodologie seiner Untersuchung her. Das Referat kommentiert vor allem Materialien aus Vodičkas Nachlass, der auch seinen Plan der wissenschaftlichen Aktivitäten einschließt, und zwar aus der kurzen Periode, in der Vodička als Direktor des Instituts für tschechische Literatur der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften wirkte. Der Plan erscheint noch heute als ein inspirativer Entwurf der Literaturwissenschaft in den Intentionen der Prager Schule: er umfasst die Stellung der Literatur unter anderen Künsten, das Konzept des literarischen Werkes, die Untersuchung seines Aufbaus und seiner se-

Vodičkův plán vědecké práce ÚČL z jara 1968

mantischen Dynamik, die Weisen seiner Rezeption und Bewertung, die Problematik der Subjekte sowie der Kommunikations- und Entwicklungsprozesse der Literatur, die Möglichkeiten der Differenzierung literarischer Formen und nicht zuletzt auch die methodologischen Fragen einzelner literaturwissenschaftlicher Disziplinen.